

Musikariak literaturan jauzi I

Esango du askok (edo bateren batek, behintzat... eta inork esango ez balu, nik egingo nuke) poema eta abesti baten arteko aldea abestian erabiltzen diren musika tresnak direla. Gehiago izan litezke, jakina. Mugarriak lausoak dira diziplina bi horien artean. Beharbada horregatik ez zaigu arrotz egiten artista batek musikari eta idazle dela esaten duenean. Bitasun artistikoa normaltzat hartu ohi da.

Xabier Lete (Oiartzun, 1944 - Donostia, 2010), esaterako. Idazle ala abeslari zen? X.L. idazten hasi ei zen lehenago (horrela agertzen da bere biografia zenbaitetan); antza denez, Pasaia lantegi batean. *Zeruko Argian* kolaborazioak egin zituen, eta Ez Dok Amairu mugimenduan murgildurik, 1966an jendaurrean kantatzera agertu zen. Gure unibertso sentimentalean itsatsita dauden kantu askoren boza izan da X.L. Unibertso literarioko izar ere bai. Haika Akane olerkari japoniarraren berbak egokitu dakizkioke: «hitz jostaria baino ez naiz ezagutzen ez dudan munduan dantzari». Beste Xabier bat ekarriko dugu hona. Hau gaztexeagoa, Montoia (Gasteiz, 1955). X.M. Hertzainak taldeko lehenbiziko kantaria izan zen baina utzi zuen. Ostean, M-ak taldea sortu eta zenbait diska kaleratu zituen: *MMMM*, *Emeak eta arrak*, *Zuloa*, *Barkatu ama* eta *Gor*. Gure memorian daude abesti horietako asko: «... aspaldi gertatu zen baina oraindik dut gogoan nola erre ninduten sorgina nintzelakoan...». Idazle gisa hamaika dira idatzitakoak. *Gasteizko hondartzak*, *Likanthropo*, *Baina bihotzak dio*, *Golgota...* Sariak ere irabaziak ditu, 2007an Euskadi Literatur saria eskuratu zuen *Euskal Hiria sutan* lanarekin. Azken ekarpen musikala Mikel Laboari ikasitako kantuen bilduman, *Xinaurriak* izeneko diskoan, eman

du. Jabier Muguruzak (Irun, 1960) ere bitasun artistiko hori bera erakutsi du. J.M.-k musika ondoan izan duela beti esan genezake. Zazpi urterekin Europako Akordeoi Txapelketa irabazi zuen. Bidaia-lagunak mordoxka izan ditu; akordeoia bera, Les Mecaniciens, bere burua... Bai, banoooo, bai... idazle ere bada, izan. Idatzi ere egin du J.M.-k. Eta kaleratu... idatzitakoa. Haurrentzat asko idatzi du, baita helduentzat ere: *Bizitza pusketak* eta *Laura kanpoan da*. Txuma Murugarrenen (Errenteria, 1964) kasua, aldiz, bestelakoa da. Ez nuke esango musikariagoa denik baina jendaurrean Tx.M.-ren izena musika talde bati lotua ezagutu genuen: Sasoi ilunak. Gero, bakarkako bideari ekin zion. Eta bakardade horretan idatzi zuen aurreneko literatur lana: *Larrialdietako irteera*. Musikari estu-estuan lotutako kontakizunak ziren Tx.M.-renak. Larrialdietan ez, lubakietan jaio zen Asier Serrano (Eibar, 1975) idazle gisa. A.S. *Bada hiri gorri bat* poema liburuarekin hasi zen, baina literaturazale ez den askok ezagutuko du kantari gisa, Lorelei taldeko abeslari gisa. Lorelei taldeko kantari izan baino lehen taldeentzat abestiak egiten zituen, batik bat EH Sukararentzat. Azken poema liburua 2010ean kaleratu zuen *Hiri gorritik* izenarekin. Beti Mugan taldekoa izan zen Martxel Mariskalek (Hondarribia, 1964) ere sartu-irtena izan zuen literaturan. Ez nuke jakingo zehazten zein izan zen lehenago, baina M.M.-k badu, gutxienez, eleberri bat: *Me llamo Ezequiel y así será siempre*. Roberto Moso (Santurtzi, 1960) Zaramako abeslariak ere eginak ditu literatura lanak. R.M.-k ipuin bildumak egin izan ditu, beti umore zipriztinduaz. Hala nola: *Cuentos y sucesidos bastos*, *La radio encendida*, *Flores en la basura* eta *Polvo*. Lerrootara ekarri nahi dudana beste musikari-idazlea Jos Anton Artze (Usurbil, 1939) da. Anaiarekin hasi zen txalapartan eta poema ederrak utzi zituen. Hau, bat: «... izan ere, lagunok, zerbaitetarako behar bada, maitatzeko behar da hemen aursardia, eta handia; gorrotatzeko, aski da koldarkeria». Eta ez nuke ahantzi nahi Andoni Tolosa (Donostia, 1963), alegia, Morau. Hasi, komikigintzan hasi zen *Bokartarekin Argia* as-

tekarian. Hortik jauzia, literaturara eman zuen. Susa argitaletxearekin kaleratu zuen bere lehenengo poema liburua: *Satorrak*. Olerki horiei musika eman zieten zenbait taldek eta musikaririk. Agian horrek eraman zuen berak idatzitakoei ahots ematera. Agian, perhaps eta quizás... quizás, eta quizás.

Abestiei darien literaltasunarekin sartuz gero, zerrenda luzeagoa zatekeen zalantzarik gabe. Beste baterako utziko dugu.

Musikariak literaturan jauzi II

Gezurra dirudi, baina bai, Euskal Herritik kanpo ere bada musikaririk. Eta bada musika eta literatura artean salto-saltoa dabilenik. Leonard Cohen (Montreal, 1934), esaterako. Quebecen jaio zen L.C. Unibertsitatean zegoela bere lehenbiziko poema liburua agertu zuen, 1956an, *Let us compare mythologies/Comparemos mitologías*. Kantatu orduko beste poema liburu batzuk kaleratu zituen: *The spide box of heart/La caja de especias de la tierra* (1961), *The fauavorite game/El juego favorito eleberria* (1963), *Flowers for Hitler/Flores para Hitler* (1964) eta beste eleberri bat 1966an, *The beautiful losers/Los hermosos vencidos*. Urte horretan bertan hasi zen abesten. Ordurako, baina, Suzanne Verdal lagun-min baten emazteari egindako abestia bazebilen ahotsik ahots.

Georges Brassens (Sete, 1921 - Saint-Gely-du-Fesc, 1981). Kantaria ez eze olerkaria ere izan zen. 1942an kaleratu zuen bere lehenengo poema liburua, eta 50ekoan bere lehenengo diskoa. Frantziako literatur sari nazionala eskuratu zuen, eta bere lanak itzelezko eragina izan zuen ondorengo musikari eta idazle askorengan. Jim Carroll-ek (New York, 1949-2009) bizitza xurgatu egin zuen. Edo bizitzak xurgatu zuen. Musikaria eta poeta izan zen. Unibertsitate sasoiak kaleratu zuen bere lehenengo poema liburua, *Organic Trains*. Ondoren kaleratu zuen *4 Ups and 1 Down*. Ordurako sona printzak eza-gutuak zituen. Andy Warholekin lan egin zuen, eta *Living at the movies* olerki lana etorri zen gero. Baina beharbada punk musikari honen literatur lanik aipatuena *The basket-*

ball diaries izan zen. Bere bizitzaren zatirik ilunena islatzen zuen lanak. Frantziako Dionysos rock taldeko kantaria da Mathias Malzieu (Montpellier, 1974). *La mécanique du coeur/La mecánica del corazón* eleberri errromantikoarekin itzelezko arrakasta izan zuen. Izen berarekin kaleratu zuen musika taldearekin diskoa ere bai. Baditu beste bi lan, *38 mini westerns avec des fantômes/38 mini westerns* eta heriotzaren gainean jarduten duen beste eleberri bat: *Maintenant qu'il fait tout le temps nuit sur toi/La sombra alargada del amor*. Bob Dylanek (Duluth, 1941) ez du hainbeste idatzi. *Tarantula* izena duen eleberria da berez literatur lan tradizional gisa har genezakeen bakarra. Baina gutxik ukatuko du bere kantuen poesiatasuna. Eta ez naiz ni nor hori ukatzeko, jakina. Boris Vian (Ville-d'Avray, 1920 - Paris, 1959). Vernon Sullivan gaitzizenarekin idatzi zituen literatur lan asko, baina ondorengo argitalpenetan bere bataio izenarekin agertzen dira. *J'irai cracher sur vos tombes/ Ttu eginen dut zuen hilobian, L'Écume des jours/La espuma de los días*, edota *L'herbe rouge/La hierba roja*. Baina idazleaz gain musikazale amorratua izan zen, batez ere jazz musika maite izan zuen, eta 20 urte zituela anaiekin jazz banda amateurra sortu zuen. Patti Smith (Chicago, 1946) Arthur Rimbaud poeta frantsesak salbatu ei zuen lantegiko lan aspergarritik; berak ostean aitortu zuenez, lapurtutako *Illuminations/Iluminaciones* liburua izan zen. Punk mugimenduan egin zen ezagun *Horses* lanarekin. Artean bazuen literaturarekin eta batez ere poesiarekin hartueman estua, eta St Mark-eko poesia mugimendu batean murgilduta zebilen. Bassarai argitaletxeak *Poesía* izenarekin abeslariaren antologia bat kaleratu zuen 2008an. Idatzi izan ditu taldekako liburuak, Sam Shepard eta Tom Verlaineekin: *Angel City, Curse of the Starving Class & Other Pays* eta *The night*. Lagun-min izan zuen Robert Mapplethorpe argazkilari ezaguna, eta berarekin bizitakoak islatu zituen *Just kids/Eramos unos niños* lanean. Lan horrekin 2010ean Estatu Batuetako National Book Award saria eramane zuen. Chico Buarque (Rio de Janeiro, 1944) brasil-

darrak ere diziplina biak uztartzen ditu. Bossa novako izarra izan da kantaria, baina literatura mundua ere urratua du. 1966an kaleratu zuen *A banda* eleberria. Bere ondoren beste batzuk etorri dira: *Fazenda Modelo*, *Estorvo* edo *Budapeste/Budapest*. 2005ean argitaratutako lan horrek sariren bat ere eman dio. Momentuz idatzi duen azkena *Leite derramado/Leche derramada* da.

Billy Childish (Chatham, 1959) The Milkshakes taldeko gitarrista eta abeslariak ere egin du literatur ekarpenik. Egia esan, gizon honek txundituta nauka. 600 abestitik gora eginak ditu, 250 margolan eta 40 bat literatur lan. Literaturan, batik bat poesia eta eleberria landu ditu. Literatur mugimenduetako kide eta sortzaile izan zen. Jim Morrison (Melbourne, AEB, 1943 - Paris, 1971) literaturak liluraturik hazi bide zen. Itxura denez, AEBetako Venice hondartzan berak idatzitako *Moonlight drive* olerkia irakurri zion Ray Manzarek ikaskide ohiari. Horri gustatu zitzaion, eta hortxe hasi ei zen The Doors musika taldea. Poema liburu txikiak kaleratu zituen, *The Lords/Los señores*, *The new creatures/Las nuevas criaturas*, edota poema luze bat: *An american prayer/Una plegaria americana*. Bitasun artistikoaren soka, baina, luzee-gia izan liteke: Elliott Murphy, Loquillo, Angel Petisme, María Elena Walsh, Micah P. Hinson...

Aitor dezagun

Aitor dezagun: liburu denda nagusi eta eskuragarrien apal eta mahaiak liburuz beterik daude. Aitor dezagun: liburuak batzuetan eta bestetan berdinak dira; hortaz, etxerako bidean hurbilen harrapatzen zaituena aukeratuta ere, ez dugu bestetan dagoen ezer galduko. Aitor dezagun: liburu bitxi eta harribitxi, bestelako eta ezberdinak ez daude eskuragarri, ez daude etxerako bidean. Aitor dezagun: liburu denda txiki, galdu, baztertu eta ezkutatueta daude horiek. Aitor dezagun: luxure literarioak harrapa gaitzake horrelako tokietan. Aitor dezagun: mozkorralditik salbatuko gaituen bakarra di-

ru-txartelaren mugarria da. Aiko-maikorik gabe toki galdu eta baztertuetan erositako liburuak dira horiek. Edward Lee Masters-en *Spoon River anthology/Antología de Spoon River*. Lehenbiziko begiradan gustatu zitzaidan. «... Seme bakarra izan nintzen, Virginiako Frances Harris eta Kentuckyko Thomas Greenena». Ndione Abasse senegaldarraren *La vie en spirale/La vida en espiral*. Eleberri beltza eta umore karuskagarria. Beharbada lakarregia pasarte batzuetan, baina umorez bustia beti ere. Txinatar bat, Zhang Jie idazlea. Bere lanak, *Wu zi/Faltan palabras*, itxura oso ona du. Azal gorria eta... azal gorria. Literatura hautaketa maiz taupada bat baino ez da. *Gin tonic* izeneko liburu txikia aurkitu nuen. Javier Cejas-ek idatzia, eta jakina, tonika eta gin uztartuz sortzen den likitsaz dihardu, baina gehiago ere bada: berak egindako ilustrazioak eta ipuin labur-laburrak dakartza. Bera tabernaria izaki, pentsatzen dut edariaren gakoren bat edo beste agertuko duela. Kjell Westö finlandiarraren *Missä kuljimme kerran/Por donde una vez caminamos*. Eleberri atsegina, Helsinkin kokatua, jazz musikaz girotua eta grina biziz kontatua. Fernando Casado, Javi Creus, Pablo Juncadella eta Doris Obermairrek idatzitako pop eleberria, *No somos hormigas*, aipatu behar dudana hurrengoa. Baikortasuna kutsatzeko eta sustatzeko, eta gizadia hiru kapitulutan ezagutzeko, gida parebakoa. Laaasai, irakurle... zoaz komunera lasai, hemen-txe itxarongo zaitut. Publizitatea sartuko dugu, baina publizitatea sartu gabe... Bat, bi, hiru eta lau.... Iruditzen bazaizu jarraituko dut, zerrenda luzea dugu oraindik eta. *Light boxes/Las cajas de luz*. Egilea New Yorkekoa da, 1980an jaioa. Shane Jones du izena, eta diotenez horixe da XXI. mendeko Printze Txikia. Hotzaren eta iluntasunaren jaun Otsailak 900 egun daramatza herri batean eta Thaddeus protagonista bere aurka borrokatuko da. Italiako liburu saltzaileen aburuz iazko libururik onena: Andrea Vitaliren *La figlia del podestà/La hija del corregidor*. Ez dakit oso ona ote den, apal baten bazterrean ikusi nuelako, eta, beraz, zalantzak izan nituen; baina bazterrean bazterrean egoteak sikiera aukera bat

merezi du. Elena Ferranti misterioz jantzita dago. Idatzi duen *Crónicas del desamor* hartu nuen. Hiru eleberri batean baturik, agian existitzen ez den idazle batek idatzia. Izan ere, Elena Ferrantiren inguruan lauso handia dago. Inoiz ez du elkarrizketarik edo jendaurreko agerraldirik egiten. Argitaletxeak isiltasunezko harresia eraiki du bere inguruan. Beste misterio bat baina hau Australian. *Picnic at Hanging Rock/Picnic en Hanging Rock*. Joan Lindsay australiarrak idatzi zuen 1967an eta Peter Weir zinema zuzendariak 1975ean zinemara eraman zuen. Neskatilen eskola ustez patxadatsu baina zorrotz batean jazoera tamalgarri bat gertatu ei zen, eta horrek ustezko bake viktoriarra apurtu zuen. Hara, irakurle estimagarria, itzuli zara? Hamar lerro gorago joan eta di-da batean harrapatuko gaituzu. Guk, bitartean, astiroago, baina segituko dugu. Nork ez du amets egin egun finlandiar batekin? Beste finlandiar baten lana, Kari Hotakainen-ena. Gizon horrek 2002an Finlandiako literatura saria irabazi zuen *Juoksuhaudantie/Por partes* lanarekin. Meettok argialetxeak kaleratu du. Errusiarrak ezagutzeko aukera Vladimir Fiodorovich Odoievski printzearen eskutik. *El día de año nuevo y otros cuentos maravillosos*. Estilo ezberdineko narrazioak dira, idazkera ezberdinekoak, erregistro ezberdinak darabiltza liburuan maisutasun handiz. Ordaintzera bidean Rogelio Guedea mexikarraren *Cruce de vías* lanarekin egin nuen topo. Ipuin labur-laburrak. «Lehenago arratsalde batean kipula ebakitzen ari nintzen. Atzamar bat ebaki nuen, ia-ia hatz-mamia ebaki nuen. Orduan egin nuena izan zen berriz ere lotu. Hortxe utzi nuen, pentsatzen bainuen haragira itsatsiko zela berriz ere, eta zuntzek, beraien zuntz-ahizpekin uztartuz eta sustraituz sendotasuna berreskuratuko zutela. Baina ez zen horrela izan. Haragi zatia txarto geratu zen, gainetik itsatsita bezala, makal bazter batetik bestera». Hunkigarria zelako erosi nuen. Zuretzat, pazientzia amaigabeko irakurle hori, ez dut ezer aurkitu. Ez dut etsiko, baina. Hurrengo liburua, zeuretzat.¶